

تأثیر خلوص نیت در ماندگاری عمل در سلوک فردی و اجتماعی از دیدگاه اسلام

فاطمه عسکری

چکیده

اخلاص، اکسیری است که به اعمال انسان ارزش می بخشد و ملاک قبولی اعمال است. و انسان هدف الهی را با اهداف دیگر در نیامیزد؛ برای مثال، وقتی می گوئیم این کار را برای خدا انجام می دهیم، باید در واقع نیز چنین باشد. در اهمیت اخلاص همین بس که شرط قبولی عمل است و اگر در هر عملی اخلاص نباشد بی هدف و بی نتیجه خواهد بود. بزرگان دین پیوسته سفارش کرده اند انسان باید کوشش کند تا کارهایش با اخلاص و انگیزه الهی باشد چرا که عمل غیر خالص بی مقدار و بی فایده است و تحصیل اخلاص از این جهت ضرورت دارد که اعمال انسان بیهوده و بی نتیجه نباشد. پژوهش حاضر به روش توصیفی و گردآوری مطالب به روش کتابخانه ای می باشد و به بررسی تأثیرات فردی خلوص نیت در دنیا که باز شدن دریچه های حکمت به روی انسان و درمانده نشدن در کارهاست و تأثیرات فردی و اخروی آن که عامل قبولی اعمال و درجه بندی مؤمنان است؛ می پردازد و بیان می کند که رمز موفقیت و ماندگاری در خدمات دینی و معنوی از آثار اجتماعی خلوص نیت در دنیا و ارزشمند و محفوظ بودن اعمال نزد خدا از آثار اجتماعی و اخروی آن است.

کلیدواژه: اخلاص، ایمان، عمل، نیت خالصانه

مقدمه

حوزه ارتباط انسان با خداوند در برگیرنده اصول و قواعد اخلاقی متعددی از جمله اصل اخلاص می باشد. این اصل به معنای پاک بودن نیت و عمل انسان از هر گونه شرک خفی و جلی و عمل را جز برای خدا و بدون هیچ چشم داشتی انجام ندادن است.

اصل اخلاص نقش تعیین کننده ای در نظام اخلاق بندگی دارد زیرا اعمال انسان زمانی ارزشمند هستند که با اخلاص و برای رضای خدا باشند؛ اگر اعمال انسان اینگونه باشد اثر اعمال نیز ماندگار می شوند. از «اخلاص» به اکسیر اعظم تعبیر شده است؛ یعنی یک عمل به ظاهر کوچک همراه با اخلاص از کوهی از عمل بدون اخلاص با ارزش تر است.

در این زمینه مقالات و کتبی نیز نگاشته شده اند از جمله مقاله ای جایگاه اصل اخلاص در نظام اخلاق بندگی از آقای ابراهیم مؤمنی که در آن در مورد اصل اخلاقی اخلاص و مراتب و عناصر آن توضیح داده شده است و مقاله رهبری اخلاص مدار؛ جوهره مکتب شهید سلیمانی از آقای سید محمد مقیمی که موضوع مورد بحث آن اخلاص حاج قاسم سلیمانی و رهبری اخلاص مدار ایشان که موجب شکل گیری نقاط عطف تمدنی و مکتبی مخلصانه شده است، می باشد. همچنین کتبی مثل فقط به خاطر تو اثر آقای مهدی خدامیان آرانی که بیان

می‌دارد برای اخلاص باید همه ی کارهای خود را به خاطر خدا انجام داد و این را نمی‌توان از خدا پنهان کرد. و کتاب معیارهای پذیرش اعمال از آقای علی اکبر رضوانی که در مورد ایمان به خدا، تقوا، اخلاص و رحمت خداوند بحث می‌کند.

در این مقاله تاثیر فردی اخلاص نیت در ماندگاری عمل در دنیا و آخرت، چنان که اخلاص است که موجب رضایت خداوند از اعمال انسان‌ها ولو اعمال کم آنها و ماندگاری عملشان می‌شود. و تاثیر اجتماعی اخلاص نیت در ماندگاری عمل در دنیا و آخرت بررسی شده است، همان گونه که خلوص و نداشتن هیچ چشم داشتی در انجام رسالت از ویژگی‌های پیامبران و ائمه علیها السلام می‌باشد که در برخی از افراد نیز دیده می‌شود و در طول تاریخ کم نبوده‌اند کسانی که تنها برای خدا و به دور از مطامع مادی برای هدایت دیگران و کمک به آنها چه در عرصه های اعتقادی، دفاعی و رهبری برای جامعه تلاش کرده‌اند.

لذا روشن شدن مفهوم اخلاص برای همگان ضرورت دارد تا اعمال تاثیر مثبت در زندگی فردی و اجتماعی افراد بگذارد و مورد پذیرش خدای متعال واقع شود.

همانطور که در کتاب تهذیب نفس و سیرو سلوک از دیدگاه امام خمینی (ره) آمده است بهترین وظیفه از برای همه ی مردم این است که هرکس مشغول هر کاری هست آن را با صفای نیت، با حسن نیت برای خدا خوب انجام بدهد. اگر همه ملت یک همچو روحیه ای پیدا بکنند کشور ما نجات پیدا میکند. لذا هدف از نگارشی این مقاله این است که بتوان مفهوم واقعی و حقیقی اخلاص در بندگی و تاثیر فردی و اجتماعی آن را در نتیجه مثبت اعمال را بر اساس آیات و روایات بیان کرد.

مفهوم شناسی

تأثیر در لغت: از ماده اُثر به معنای نشانه است. در قاموس باقی مانده شیء گفته است. به طور کلی اثر عبارت است از علامت و نشانه ای که از چیزی یا از کسی باقی ماند.¹ اثر هر شیء حاصل کردن و دریافتن چیزی است که ما را به وجود آن چیز دلالت و راهنمایی می‌کند.²

تأثیر در اصطلاح: تأثیر به معنای لزوم است. یعنی اگر گفته شود این شیء لازم آن شیء است یعنی معلول و مقتضای آن و اثر آن است.³

اخلاص در لغت: از ماده خَلَص است. خلوص به معنی صاف شدن و بی خلط شدن است. طبرسی ذیل آیه ۹۴ بقره می‌گوید: «اصل خلوص آن است که شیء از هر آلودگی صاف باشد.»⁴ خالص مثل صافی یعنی پاک، جز اینکه در جسم خالص یا هر چیز خالصی، آثار

¹ قرشی، قاموس قرآن، ج 1، ص 22.

² راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص 62.

³ حشمت پور، آرشیو دروس منظومه استاد محمد حسین حشمت پور 94-95، ص 98

⁴ قرشی، قاموس قرآن، ج 1، ص 279.

آمیختگی با چیزی که قبلاً در آن بوده پیوسته وجود دارد ولی در معنی صافی گفته اند از مشوب بودن با چیز دیگری به کلی پاک است و اثر آمیختگی در آن نیست. در حقیقت معنی اخلاص در پرستش، تیری و دوری از هر چیزی غیر از خدای متعال است.⁵

اخلاص در اصطلاح: سعید بن جبیر می‌گوید: «اخلاص این است که شخص دین و عمل خود را به طور خالص برای خداوند قرار بدهد یعنی در ایمان خود برای خداوند شریکی قرار ندهد و در عمل خود هرگز ریا به کار نبرد.» بعضی گفته اند: «اخلاص این است که شخص همانطور که گناهان خود را از مردم پنهان می‌کند، حسناتش را نیز مخفی بدارد.»⁶

عمل در لغت: کار، اعم از آنکه خوب باشد یا بد. خوب و بد بودن آن به وسیله ی قرینه معلوم میشود. در اقرب الموارد الموارد گفته: «عمل در کاری گفته می‌شود که از روی عقل و فکر باشد لذا با علم مقرون می‌شود ولی فعل اعم است.»⁷ راغب می‌گوید: «عمل، هر فعلی است که از حیوان با قصد واقع شود؛ آن از فعل اخص است زیرا فضل گاهی به فعل حیوانات که لاجرم قصد سرزند اطلاق می‌شود و بعضاً به فعل جمادات نیز گفته می‌شود ولی عمل خیلی کم بلا قصد و فعل جماد گفته می‌شود.⁸ عمل به معنای کار کردن، کارگزار شدن و کاری را از روی فکر و قصد انجام دادن می‌باشد، ج اعمال.⁹

عمل در اصطلاح: خدا در قرآن برای کار مثبت به قدری ارزش قایل شده است که می‌فرماید: «فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ»

«بیمعمل» یعنی حرکت کردن و هزینه کردن خود. عمل در اصطلاح قرآن، یعنی خرج کردن خود. چون وقتی شما کاری می‌کنید، در واقع دارید خود را خرج می‌کنید، لذا گرسنه و خسته می‌شوید، کم می‌آورید و دوباره به مواد غذایی پاک، آن مقدار که خرج شده است احتیاج دارید که تأمین کنید.¹⁰

تأثیر فردی خلوص نیت در ماندگاری عمل در آخرت

پروردگار متعال، دل مؤمن را خانه خویش معرفی فرمود و کعبه دل را جایگاه عرش خویش مقرر دانست و خوشا احوال آنکه خانه دل، خالصانه به صاحبش وا گذارد و در به روی اغیار بندد.¹¹ فرشتگان، نماز و روزه و حج و عمره و نیک خلقی و سکوت و ذکر فراوان بنده ای را که به اعمال خود شادمان است و با آن، همه فرشتگان آسمان ها و ملائک هفت

⁵ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص 292.

⁶ بیستونی، تفسیر مجمع البیان جوان (برگرفته از مجمع البیان طبرسی (ره))، ص 71. طبرسی، ترجمه تفسیر مجمع البیان، ص 84.

⁷ قرشی، قاموس قرآن، ج 5، ص 44.

⁸ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص 587.

⁹ بستانی، فرهنگ جدید عربی-فارسی، ترجمه منجدالطلاب، ص 454.

¹⁰ انصاریان، ارزش عمر و راه هزینه آن؛ مجموعه سخنرانی های حسین انصاریان، ص 305.

¹¹ حسین زاده اصفهانی، شهد بندگی، ص 50.

گانه همراهند را به پیشگاه خداوند عرضه می کنند، ولی خدای عزوجل فرماید: «ای فرشتگان! شما حافظ اعمال بندگان منید و من، خود مراقب آنچه در باطن و قلب آنان می گذرد، هستم. این بنده، در عبادت خویش خالص نیست و آن را محض رضایت من پیش نیاورده است. پس لعنت من بر او باد» و فرشتگان نیز او را نفرین و لعنت کنند.¹² براین اساس اخلاص است که موجب رضایت خداوند از اعمال انسان ها ولو اعمال کم آنها و ماندگاری عملشان می شود.

شیخ اجل سعدی در باب اخلاص می فرماید: «جوانمردا! هر دیده که نه از خوف حق گریان است، آن دیده بر او توان است و هر دل که نه وصل حق را جویان است، آن دل ویران است. آن پیر گفتا دریغا که خلقان در می گذرند و خوش ترین چیزی ناچشیده اند. گفتند: آن چیز کدام است؟ گفت: یک ذره اخلاص که او می فرماید: «لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ»¹³ بنده اگر یک ذره اخلاص چشیده بودی، پروای کونین و عالمین و اعراض و اعتراض نداشتی.»¹⁴

اخلاص عامل درجه بندی اعمال مؤمنان نیز می شود؛ وجود نازنین نبی اکرم صلی الله علیه وسلم می فرماید: «أَخْلَصُ قَلْبِكَ يَكْفِيكَ الْقَلِيلُ مِنَ الْعَمَلِ» کارها و عملت را خدایی کن و خلوص نیت داشته باش. خداوند کار کم و خالص را از تو قبول میکند.¹⁵ همچنین می فرماید: «بِالْإِخْلَاصِ تَتَفَاضَلُ مَرَاتِبُ الْمُؤْمِنِينَ» تفاوت و برتری درجات مؤمنان بر یکدیگر به اخلاص است.¹⁶ اهل ایمان به واسطه اخلاص درجه بندی می شوند هرچه اخلاص شما بیشتر باشد عملی که انجام می دهید نزد خداوند ارزش و مقام و ثوابش بالاتر است. علاوه بر این افراد خالص در قیامت مورد سؤال قرار نمی گیرند و اعمال آنان بی چون و چرا مورد پذیرش خدای متعال و نزد او ماندگار می باشد و در روز رستاخیز جز بندگان پاک با اخلاص خدا همه مسئولند¹⁷؛ خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید: «فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُؤْذِرِينَ، إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ» پس ببین فرجام هشدار داده شدگان چگونه بود، به استثنای بندگان پاکدل

خدا»¹⁸

تأثیر فردی خلوص نیت در ماندگاری عمل در دنیا

¹² همان، ص 51.

¹³ بینه، 5

¹⁴ فروغی، کلیات سعدی، ص 30.

¹⁵ محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج 3، ص 1426، ح 4758. مکارم شیرازی، الاخلاق فی القرآن، ج

1، ص 199.

¹⁶ همان، ص 1424، ح 4745.

¹⁷ سجادی و فرید، اخلاق از دیدگاه قرآن و عترت، ص 111.

¹⁸ صافات، 74 و 75.

ابو حامد غزالی در توضیح حقیقت اخلاص نوشته است: همچنان که اگر عشق خدای عز و جل و آخرت بر جان کسی چیره شود رفتارهای معمولی او نیز رنگ آن را به خود می‌گیرد و مخلصانه می‌شود، کسی که حب دنیا و برتری و ریاست (و به طور کلی محبت غیر خدا) بر جانش مستولی گردد نیز همه حرکات و رفتارهای عادی و ویژگی آن را به خود می‌گیرد و نماز و روزه و سایر عباداتش سالم نمی‌ماند مگر به ندرت. بنابراین، برای درمان درد بی‌اخلاصی باید لذتهای نفسانی را در هم شکست و چشم طمع از دنیا برید و یکسره آخرتی شد، به طوری که این خوی بر دل چیره شود. در چنین وضعی اخلاص کاری آسان میشود. چه بسیار اعمالی که انسان برای انجام آنها خود را به رنج و زحمت می‌اندازد و گمان می‌برد که برای خدا می‌کند حال آن که سعی بیهوده می‌برد؛ زیرا از آفت آنها بی‌خبر است. از قول یکی از همین افراد نقل می‌شود که گفت: من نمازهای سی سال خود را که در مسجد در صف اول جماعت خوانده بودم قضا کردم؛ زیرا يك روز به دلیلی در آمدن به مسجد تأخیر کردم و در صف دوم جماعت به نماز ایستادم و از این که مردم مرا در صف دوم دیدند خجالت کشیدم. از آن جا فهمیدم که من از این که مردم مرا در صف اول ببینند ناخود آگاه خوشحال می‌شده‌ام و آرامش دل پیدا می‌کرده‌ام.¹⁹

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند: «هیچ بنده ای چهل بامداد برای خدا اخلاص نورزید مگر آنکه چشمه های حکمت از دلش بر زبانش جاری شد.»²⁰ آری، اخلاص می‌تواند چشمه های گهربار حکمت را در وجود تو جاری کند، آن وقت دیگر تو می‌توانی خود و دیگران را از این حکمت های ناب بهره مند سازی، تو می‌توانی مایه هدایت تشنگان شوی. آیا فکر کرده اید که چرا خداوند به اهل اخلاص، این جایزه را می‌دهد؟ خدا خودش می‌داند که هیچ چیز برتر و بهتر از حکمت نیست، حکمت همان گمشده ای است که مایه سعادت انسان می‌شود.

البته تو خود می‌دانی منظور رسول خدا از چشمه های حکمت، فلسفه یونان باستان نیست. حکمتی که پیامبر از آن سخن می‌گوید، نوری است الهی که خدا بر قلب هر کس بخواهد نازل می‌کند. این حکمت، علمی است که از طرف خدا می‌آید، اما فلسفه از یونان می‌آید. کسی می‌تواند کافر باشد و خدا را هم قبول نداشته باشد ولی ذهن او پر از آموخته های فلسفی باشد. ما در این جا از حکمتی سخن می‌گوییم که نور دارد و مایه روشنی قلب می‌شود.²¹ حکمتی که نصیحت و پند است و گفتگویی چند که به مقتضای عقل باشد؛ چرا که محبت دنیا مانع مشاهده حق است؛ پس اگر کسی چهل صباح به اخلاص بگذراند، یقین که محبت دنیا از

¹⁹ همان، ج 3، ص 1434. ارفع، پژوهشی درباره ی زیباترین درودها بر محمد و آل محمد علیهم السلام، ص 300. فیض کاشانی، راه روشن، ج 8، ص 163.

²⁰ محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج 3، ص 1437.

²¹ خدایان آرائی، فقط به خاطر تو؛ آثار اخلاص در عمل، ص 37.

چیزی که میتواند دل مردم را به طرف ما جلب کند (اگر جلب دل مردم لازم باشد؛ که البته لازم هم هست) اخلاص لله است. این راز قضیه است. زیرا فرمود: "من أصلح ما بينه وبين الله، أصلح الله ما بينه وبين الناس"³⁸ یعنی من و شما اگر میانه خودمان را با خدا درست کنیم خدا میانه ما را با مردم درست خواهد کرد. راه دیگری وجود ندارد. ممکن است کسی سؤال کند چه ارتباطی بین رفتارهای مخلصانه و محبوبیت وجود دارد؟ پاسخ این است که طبق محاسبات مادی و ظاهری گاهی اینها هیچ ارتباطی با هم ندارد. اما ماورای این محاسبات بسیار حقیر و کوتاه بینانه مادی محاسباتی حقیقی در عالم وجود وجود دارد که آن محاسبات حکمت آمیز الهی است. باید بپذیریم که در نظام هستی مجموعه عللی در شکل گیری این نظام مؤثر هستند که عدد و شناخت آن برای انسان ممکن نیست [نحل (۱۸)] این نظام توسط خالق حکیمی خلق شده است که هر چیزش بر اساس نقشه ای است که در نظام برای آن لحاظ شده است و لذا هیچ مخلوقی در این نظام پیدا نمی شود که مؤثر در حیات آن نباشد [مؤمنون: (۱۱۵)] و تعداد آنها نیز تنها نزد خدا است چراکه او خدایی است که هفت آسمان و از زمین هم مثل آن را بیافرید و امر او در بین آنها پیوسته نازل می شود تا معلوم گردد که خدا بر هر چیزی توانا است و اینکه خدای تعالی به هر چیزی احاطه علمی دارد [طلاق (۱۲)] نقش انسان در این میان بی شک جدا از موجودات دیگر است خالق او را مسخر هستی قرار داده است [حج (۶۵)] به او اجازه داده شده است در آنها دخل و تصرف کند [جاثیه (۱۳)] ولی این را بدانیم که هر نوع دخل و تصرف آدمی بر پایه نظام علت و معلولی است که خالق هستی در آن جاری ساخته است. به طور طبیعی در این میان انسانهای موفق عمل می کنند که تدبیرشان با تقدیر الهی هم پوشانی داشته باشد و مغایرتی بین آنها نباشد و لذا در این میان کسانی که بر پایه مقدرات و دستورات الهی پیش می روند و نیروی عقلانی خود را صرف همان کارهای قرار می دهند که توصیه شده است به یقین موفق شده و به سلامت این مسیر را طی خواهند کرد. مثل ما انسانها مانند مسافری میماند که میخواهد به جای ناشناخته ای سفر کند به طور طبیعی مسافری که به سخنان و توصیه های پلیس و کارشناسهای هواشناسی توجه می کنند و عقل و توان خود را در مسیری قرار می دهند که آنها توصیه کرده اند به سلامت به مقصد می رسند. سپهبد شهید از جمله افرادی بود که توانست به این توصیه ها خوب عمل کند و تحت راهنمایی ولی امر مسلمین جهان به سلامت به مقصد برسد و تمام توفیقات او نیز به نظر نویسنده به همین تابعیت و تلاش مضاعف ایشان برای تحقق منویات و تدابیر این امر بر می گردد. او مانند امامش زندگی ساده و بی پیرایه ای داشت برای خدا کار می کرد و انتظار پاداشی از غیر نداشت و بی منت به مردم خدمت می کرد و هر جا احساس خطر می کرد. به اشاره امامش حاضر بود و خود را مدیون مردم میدانست و هیچ وقت خود را از مردم جدا نکرد و همه را بدون توجه به ملیت مذهب قومیت و حزب مانند خانواده خود

³⁸ نهج البلاغه، ترجمه جعفر شهیدی، ص 374، کلمات قصار 89.

فرض میکرد که تمام توان خود را برای راحتی و امنیت و آرامش آنها صرف می کرد و حاضر بود برای آسایش و امنیت آنها عزیزترین سرمایه اش را نثار کند که در نهایت نیز به همین مقصود رسید.³⁹

نتیجه گیری

از آنجا که خدا جاوید و ازلی است و عدم و نیستی در ذات لایزال او مفهومی ندارد، هر کاری نیز که رنگ خدایی یابد و خالص باشد جاودانه است. مانند قطره آبی که به دریا وصل شود که دیگر قطره نیست بلکه دریاست. در مقابل، قرآن کریم در سوره رعد آیه 17، عمل غیرخالص را به کف روی آب که دوام ندارد و به زودی از بین می رود تشبیه می کند. گرچه در این آیه اصطلاح «خالص» و «اخلاص» و مشتقات آن به کار نرفته است، اما محتوای آیه همانا تبیین گر اخلاص و بقای حق در برابر باطل است. اگر انسان با نیت خالص و برای رضای خداوند متعال کاری را انجام می دهد نتیجه و فایده آن قطعی و مسلم است هم در دنیا کارش ماندگار و مفید واقع می شود هم در قیامت پاداش و اجر خواهد داشت اما کاری که از سر ریا و برای غیر خداوند انجام می گیرد نه تنها معلوم نیست در دنیا به هدف خود برسد بلکه در عالم آخرت هم مورد سرزنش قرار خواهد گرفت؛ زیرا هر گونه شرک حتی شرک خفی و نهان در هر فعلی از افعال انسانی می تواند آن کار را بیهوده و بی تاثیر گرداند و از ارزش و اعتبار ساقط کند، به طوری که گویی نه تنها شخص کار نیکی انجام نداده است، بلکه با چنین شراکتی به جنگ خدا رفته است. بنابراین، وضعیت کسی که بدون اخلاص کاری را انجام می دهد و کسی را شریک در آن می گیرد، از کسی که اصلاً کاری را انجام نداده بدتر است؛ زیرا کار چنین شخصی به یک معنا دهن کجی به توحیدی است که خدا از طریق پیامبران همگی را بدان دعوت کرده است تا جایی که خدا از هر گناهی می گذرد، ولی از شرک نمی گذرد.

همانطور که بیان شد دلیل ماندگاری اعمال و فداکاری های حاج قاسم سلیمانی در بعد اجتماعی و دنیوی و مؤثر بودن اقدامات او در شکست داعش همین اخلاص او بوده است؛ طوریکه که رهبر معظم انقلاب اسلامی مهمترین ویژگی این شهید بزرگوار و دلیل موفقیت هایش را اخلاص او می داند. در بعد فردی و اخروی، اخلاص است که به عمل انسان بها و قیمت می دهد. به جای آوردن طاعت ها با اخلاص نیت، در حقیقت، به معنای عبادت خالی از شائبه و ریا است. عبادتی، خالصانه و محبوب بارگاه الهی است که خالی از پلیدی های ریاکارانه باشد و هر عبادتی، به همان اندازه ارزش و اهمیت دارد که از ریا، خالی و خالص باشد. عبادت، نردبان معنویت آدمی است که پله هایش اخلاص و ترک ریا است و تاثیر فردی و دنیوی آن نجات از مصائب و درمانده نشدن در امور است. تاثیر اخلاص نیت در زندگانی اخروی و کارنامه ی عالمان دین، مسئله ای است بیش از اندازه مهم. استاد محمود شهابی

³⁹ بابائی طلاتپه؛ بیابید اینگونه باشیم(مبانی و اصول مکتب شهید سلیمانی)، ص 58

می‌فرماید: همت بلند و قوت اراده، استقامت در امور، گسستن دل از محسوسات باطل، و بریدن علایق از مادیات و مشهودات فانی، و پیوستن به حقایق نشئه بالا، و موجودات عالم اعلا، اینها همه از علایم بزرگی نفس، و از مظاهر بارز سعه صدر می باشد. نفوسی که دارای خصلی از این قبیل باشند، قابل احترام و در خور تقدیر می باشند. عالمان با اخلاص و بلند همت و تقوی پشه ی مسلمان، که در طول قرون و اعصار، انواع مصائب را تحمل کردند، و مشعل فروزان حق و حق طلبی را سردست گرفتند، چنان بودند، و چنان اخلاصی در کار، و ایمانی به موضع خویش داشتند.

بعد اقتدا این بعد مربوط است به نتایجی که از این دانستنیها می توان گرفت. یقین است که اطلاع از احوال اینگونه عالمان و چگونگی کار و اخلاص آنان، و کوششهای بیکرانی که در راه خدمتهای مقدس و بزرگ کرده اند، می تواند عاملی تربیت کننده و سازنده باشد. باید جوانان ما، به ویژه طلاب جوان، که مرزبانان حماسه ی اسلامند، به این بزرگمردان اقتدا کنند، احوال آنان را بخوانند و سرمشق خویش قرار دهند، و خود را همانگونه تربیت کنند. ایمان، اخلاص، پشتکار، زهد، تقوی، گذشت، دقت، حوصله، و غنای شخصیت آنان را نمونه گیرند و با جدیت و کوشش، اینهمه را در خویشتن پدید آورند.

منابع

1-قرآن

2-نهج البلاغه ترجمه جعفر شهیدی

3-مصباح الشریعه؛ بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، 1400 ه.ق.

4-ارفع، سید کاظم، پژوهشی درباره ی زیباترین درودها بر محمد و آل محمد(صلی الله علیه وآله و سلم)؛ تهران: پیام عدالت، 1392 ه.ش.

5-انصاریان، حسین، ارزش عمر و راه هزینه آن: مجموعه سخنرانی های حسین انصاریان (ویرایش و تحقیق: محسن فیض پور)؛ قم: دارالعرفان، 1388 ه.ش.

6-بابایی طلاتیه، محمدباقر، بیابید اینگونه باشیم (مبانی و اصول مکتب شهید سلیمانی)؛ تهران: دانشگاه جامع امام حسین(علیه السلام)، مؤسسه چاپ و انتشارات، چاپ اول، مرداد 1399 ه.ش.

7-بستانی، فوادافرام، فرهنگ جدید عربی-فارسی: ترجمه منجدالطلاب؛ (ترجمه: محمد بندرریگی)، تهران: اسلامی، چاپ اول، 1389 ه.ش.

8-بیستونی، محمد، تفسیر مجمع البیان جوان (برگرفته از مجمع البیان طبرسی(ره))؛ قم: بیان جوان؛ مشهد: آستان قدس رضوی، شرکت به نشر، چاپ اول، 1390 ه.ش.

9-تنوخی، محسن بن علی، فرج بعدالشدۀ؛ انتشارات بنیاد فرهنگی ایران، 1355 ه.ش.

10-جعفریان، رسول، صفویه در عرصه دین، فرهنگ و سیاست؛ قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ اول، 1389 ه.ش.

- 11- حسین زاده اصفهانی، احمد رضا، **شهد بندگی**؛ قم: صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهشهای اسلامی، جلد دوم، 1484 ه.ش.
- 12- حشمت پور، بشیر محمد حسین، **آرشیو دروس منظومه استاد محمد حسین حشمت پور 94-95**؛ اصفهان: ناشر دیجیتالی: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، سایت مدرسه فقاہت، 1396 ه.ش.
- 13- خدایان آرانی، مهدی، **فقط به خاطر تو: آثار اخلاص در عمل**؛ تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور مؤسسه انتشارات کتاب نشر؛ قم: وثوق، 1391 ه.ش.
- 14- خمینی، روح الله، **تهذیب نفس و سیرو سلوک از دیدگاه امام خمینی(س)**؛ تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، چاپ سوم، 1391 ه.ش.
- 15- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **مفردات الفاظ قرآن** (تحقیق: صفوان عدنان داوودی)؛ طلیعة النور، چاپ دوم، 1427 ه.ق.
- 16- سجادی، محمد صادق، فرید، مرتضی، **اخلاق از دیدگاه قرآن و عترت**؛ دفتر نشر فرهنگ اسلامی، زمستان 1362 ه.ش.
- 17- طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه تفسیر مجمع البیان، (ترجمه و نگارش: احمد بهشتی، تصحیح و تنظیم: محمد موسوی دامغانی)؛ تهران: فراهانی، 1352.
- 18- علامه مجلسی، **بحار الانوار**؛ انتشارات دارالکتب الاسلامیه، بی تا.
- 19- فروغی، **کلیات سعدی**؛ انتشارات جاویدان.
- 20- فصیحی، علی، **نمونه معارف اسلامی**؛ انتشارات محقق، 1384 ه.ش.
- 21- فقیهی، محمد حسین، **صراط الجنة (راه بهشت)**؛ فردای شرق، 1399 ه.ش.
- 22- فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، **راه روشن (ترجمه المحجة البيضاء)**، (ترجمه: محمد صادق عارف)، مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی، چاپ دوم، 1379 ه.ش.
- 23- قرشی، سید علی اکبر، **قاموس قرآن**؛ تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ یازدهم، 1386 ه.ش.
- 24- محمدی ری شهری، محمد، **میزان الحکمة همراه با ترجمه فارسی** (ترجمه: حمیدرضا شیخی)؛ قم: دارالحديث، چاپ اول، 1377 ه.ش.
- 25- مکارم شیرازی، ناصر، **الاخلاق فی القرآن**؛ قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب، چاپ دوم، 1426 ه.ق. 1385 ه.ش.
- 26- مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**؛ تهران: دارالکتب الاسلامیه، ج 15، چاپ سی و دوم، 1392 ه.ش. ج 18، چاپ سی و چهارم، 1392 ه.ش.
- 27- ملکیان اصفهانی، رسول، **علم مفاهیم شناسی در قرآن**؛ مشخصات نشر دیجیتالی: اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، 1394 ه.ش.

28- کتابخانه دیجیتال (بازار کتاب) قائمیه، واحد تحقیقات مؤسسه فرهنگی هنری جام طهور،
دائرة المعارف طهور: اعلام؛ مشخصات نشر دیجیتالی: اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه اصفهان، 1395 ه.ش. <http://www.tahoor.com>
<https://hawzah.net/fa/Article/View/98836-29>
<https://mesbahyazdi.ir/node/2515-30>